

BMT və qloballaşma: “humanitar müdaxilə”lər fonunda yeniləşmə imkanları

Çox vacib beynəlxalq təşkilat olduğuna şübhə olmayan Birləşmiş Millətlər Təşkilatının (BMT) global siyasətdəki rolunun səmərəliliyinin yüksəldilməsi zərurəti ilə bağlı xeyli tədqiqatlar aparılır, kitablar, məqalələr dərc olunur, fərqli, hətta bəzən bir-birinə zidd olan ideyalar da irəli sürülür. Bu zaman təşkilatın funksiyalarının müqayisəli təhlili məsələsi aktuallaşır. O cümlədən BMT-nin dünyada sabitlik yaratmaq üçün tətbiq etdiyi mexanizmlər bərdə fikirlər irəli sürülür. Məsələn, son dövrlərdə haqqında daha çox danışılan “humanitar müdaxilə”nin mahiyyəti, funksional xüsusiyyətləri və hədəflədiyi məqamlar haqqında maraqlı fikirlər ifadə edilir. BMT-nin bu üsuldən nəyə görə heç də həmişə səmərəli istifadə edə bilmədiyi üzərində düşünlür. Bu kontekstdə fərqli bir aspektdə BMT-də islahatların aparılması formasının müzakirələrə açıq olması ehtiyacı hiss edilir. Burada cavablardan çox sualların olduğu görünür.

“HUMANİTAR MÜDAXİLƏ”: HÜQUQ VƏ ƏDALƏTİN QOVŞAĞINDA

Dünya üzrə müxtəlif növ münaqişələrin XX əsrin sonu - XXI əsrin əvvəllərində sürətlə artması beynəlxalq təşkilatların, o cümlədən BMT-nin situasiyaya müdaxilə etməsi zərurətini bir daha ortaya qoydu. Bəşəriyyətin təhlükəsizliyinə təhdid yaranan bütün hallara qarşı konkret addımların atılmasını hər kəs qəbul etdi. Lakin əsas məsələ fərqli səbəblərdən qaçınmayan bu kimi olaylara hansı hüquqi mexanizmlər və strateji-taktiki üsullarla müdaxilə etmək olar ibarət idi. Bu sıradakı ilk olaraq BMT-nin rolunu önəm daşıyırdı. Çünki bu beynəlxalq təşkilat dünyanın taleyinə görə daha böyük məsuliyyət daşıyır.

Lakin məsələnin hüquqi tərəfi bir qədər mürəkkəb vəziyyətdə ədalətli davranmağı tələb edir. Məsələ ondan ibarətdir ki, hər hansı münaqişə konkret ölkə ərazisində meydana gəlir. Avtomatik olaraq bu ölkəyə müdaxilə etmək kimi xeyli dərəcədə riskli situasiya ortaya çıxır. Çünki müasir dövrdə milli dövlətlərin suverenliyi və müstəqilliyi kimi dəyərlərə ciddi qiymət verilir. Onların qorunması ilə bağlı BMT-nin ayrıca öhdəlikləri vardır. Ancaq dinc insanlığın qətlə yetirilməsi, bir ölkənin başqa bir dövlətin ərazisini işğal altına alması, insan haqlarına qarşı təcavüz, dini, irqi mənsubluğa görə xalqların təqibə məruz qalması və s. kimi reallıqlar da mövcuddur ki, onlara laqəzə qalmaq mümkün deyil.

Hələ 1987-ci ildə “Sərhədsiz hakimler” hərəkatının banisi, Fransanın keçmiş xarici işlər naziri Bernar Kuşner yazdığı “Le Devoir d'ingérence” adlı kitabda vurğulayırdı ki, demokratik dövlətlər insan haqlarının müdafiəsi naminə başqa ölkələrin daxili işlərinə qarışmalıdır. Təcürbə göstərdi ki, niyyəti yaxşı olan bu təzisdən müxtəlif dairələr öz maraqlarını naminə başqa ölkələrin daxili işlərinə demokratiya adı altında müdaxilə edir və qanuni seçilmiş iddiaların, hətta konkret rəhbərləri belə devirmək üçün istifadə edirlər. Burada həm beynəlxalq hüququn pozulması, həm də geosiyasi ziddiyyətlərin yeni səviyyəyə yüksəlməsi kimi əlamət özünü göstərir. Məhz bu məqam BMT kimi təşkilatın məsuliyyətini daha da artırır.

Beynəlxalq aləmdə yaranmış bu cür mürəkkəb vəziyyətdən çıxış yollarının axtarılması vətəmədə normal haldır. Bu kontekstdə “BMT-nin yeni şərtlər çərçivəsində vəzifəsi nələrdən ibarət olmalıdır?” sualının aktuallaşması da təbiiirdi. 1994-cü il Ruanda hadisələri bu sualı daha kəskin şəkildə beynəlxalq aləm qarşısına qaldırmışdı. O zaman həmin ölkədə 1 milyon civarında insan etniklərarası münaqişə səbəbindən həyatını itirmişdi. Ancaq o proseslərə beynəlxalq təşkilatlar lazımı müdaxiləni edə bilməmişdi.

İlk olaraq geniş miqyasda 1999-cu ildə Yuqoslaviyaya müdaxilə oldu. Bunun adını “humanitar müdaxilə” qoymuşdular. Yeni BMT mandatı ilə dinc sakinləri humanitar fəlakətdən, soyqırımından, təcavüzlərdən qorumaq üçün NATO hərbi müdaxilə etmişdi. Bəzən bu kimi əməliyyatlara “humanitar müharibə” də deyirlər. Daha sonra Əfqanıstan (2001), İraq (2003) və Liviya (2011) gəlir. Bu ölkələrə “humanitar müdaxilə”nin nəticələri göz qabağındadır. Bu baxımdan indi Suriyada baş verənlər də diqqətdən kənar qalmamalıdır. Çünki məhz həmin hadisələr müəyyən mənada “humanitar müdaxilə”nin sənədlərdə qeyd edilməyən üzünü açıq göstərir.

Məsələ belədir ki, milyonlarla suriyalı humanitar fəlakət içində dünyanın müxtəlif bölgələrində sürünməkdədirlər. Onların 3 milyon ətrafında olanı Türkiyədə sığınacaq tapıblar. Bir qədər az İordaniyada qadırlar qalırlar. Əlavə ola-

raq milyonlarla insan güzəran axtarmaq üçün müxtəlif regionlara səpələniblər. Lakin “humanitar müdaxilə” konsepsiyasının yaratıcıları, məsələn, B.Kuşnerin vətəni olan Fransa reallıqda həmin insanları fəlakətdən qurtarmaq üçün ciddi addımlar atmırlar. Hələ yüz minlərlə miqrant Avropanın mərkəzində təhqir olunma-oluna tikanlı məftillər, demir qəfəslər arxasında “humanitar müdaxilə” gözləyirlər. Ancaq onlardan əvvəl də Cənubi Qafqazda ədalətsizliyə, hərbi təcavüzlə, terrora və deportasiyaya uğramış xalq vardı.

Keçən əsrin 80-ci illərinin sonundan başlayaraq Ermənistan hakimi dairələri müəssəssiz şəkildə azərbaycanlıları deportasiya siyasətini reallaşdırmağa başladılar. İnsanlar çox ağır şəraitdə, köməksiz halda, bütün insani haqları tapdalanmış formada öz yurdlarından didərgin salındılar. Onların ekseriyəti yollarında həlak oldu, bir qismi erməni terrorunun qurbanına çevrildi, digərləri təcavüzlərə məruz qaldı, bir başqaları isə təhqir olunmaq üçün özünə qəsd etdi.

Ancaq həmin dövrdə, cənab B.Kuşnerin “humanist” kitabının nəşrindən cəmi bir neçə il sonra bu qətləmə, humanitar fəlakətə sərs çıxaran olmadı. Sonralar nə Xocalı soyqırımını, nə erməni terroruna qurban gedən azərbaycanlıların taleyini, nə də milyonlarla azərbaycanlının öz yurtdan didərgin düşməsi BMT Təhlükəsizlik Şurası (TS) üzvlərinin “humanitar vicdanını” oyatmadı. Bunlar tarixi faktlardır, bəşər tarixinin ləkələrindəndir. Və həmin məqamları nəzərə almadan “humanitar müdaxilə” və ya “humanitar müharibə” ifadələrinə konkret məzmun vermək mümkün deyildir.

Dünyanın bir sıra başqa regionlarında da buna benzer hadisələr müşahidə edildi. Bütün bunların fonunda “humanitar müdaxilə” adlanan ifadənin geosiyasi konteksti olduğu haqqında yazan müəlliflərə haqq qazandırmalı olursan. Eyni zamanda, BMT-nin humanitar müdaxilə üçün hansı hüquqi mexanizmlər hazırladığı məsələsi maraqlı görünür.

Humanitar müdaxilənin hüquqi çərçivəsini müəyyənləşdirmək üçün 2000-ci ildə BMT eqidəsi altında dövlət suverenliyi və müdaxilə etmək məsələləri üzrə Beynəlxalq Komissiya yaradılıb. 2001-ci ildə o, “Müdafiə üzrə məsuliyyət” (“The Responsibility to Protect”) adlı məruzə təqdim etdi. Burada “müdaxilə etmək hüququ”nu “məsuliyyəti müdafiə” ifadəsi ilə əvəz etmək təklif olunub ki, bu da hərbi müdaxiləyə deyil, dövlətlərin vətəndaşların müdafiəsinə görə məsuliyyətinə önəm verir. Həmin bağlılıqda beynəlxalq aləmin humanitar hüququn pozulmasını qarşı “reaksiya vermək, aradan qaldırmaq və bərpa etmək” vəzifələrini yerinə yetirməsi tələb olunur.

Bu məruzə Qərbin aparıcı dövlətlərinin dəstəyini qazandı, lakin beynəlxalq konvensiya və ya BMT Nizamnaməsinə düzəlmiş xarakterli ala bilmədi. Nəticədə, “humanitar müdaxilə” məsələsinin həlli BMT Təhlükəsizlik Şurasının ixtiyarında qaldı. Problemin də maraqlı tərəfi məhz bundan ibarətdir. Özlüyündə “humanitar müdaxilə” ciddi fəaliyyətdir. Onun nəticəsi bütövlükdə bir dövlətin yox olması və ya yeni siyasi idarəetməyə keçməsi ola bilər. Bu isə konkret cəmiyyətin taleyində təsiri dəyişiklikdir. Təsəvvür edək ki, bu cür təleyüklü məsələni bir sıra hallarda konkret olaraq 5 dövlət - ABŞ, Böyük Britaniya, Fransa, Rusiya və Çin həll etmişdir! Burada ədalət prinsipi nə dərəcədə gözlənilir və 200-dən artıq üzvü olan BMT-nin məsuliyyəti hansı səviyyədedir?

Burada məsələnin əsas cəhəti, eyni zamanda, ədalətli müdaxilə mexanizmi ilə bağlıdır. Deyək ki, bir dövlət başqaşın ərazisini işğal edib və orada ağır humanitar fəlakət vardır. Bu halda BMT situasiyaya vaxtında və effektiv müdaxilə edə bilirmi? Təcavüzkarı yerində tutmaq üçün “humanitar müdaxilə”nin bütün imkanlarından tərəfsiz, obyektiv və ədalətli istifadə edirmə? Əfqanıstanda, İraqda və Liviyada həyata keçirilənlər tam olaraq humanitar fəlakətdən xilasa xidmət edən əməliyyatlardırmı? Əgər bu sualın cavabı müsbətdirsə, onda BMT TS-nin fəaliyyətinə bərabər aidiyyəti olan başqa məqamı xatırlatmağa ehtiyac yaranır.

ERMƏNİSTANIN TƏCƏVÜZKARLIĞI: “HUMANİST” QIYMƏTLƏNDİRİLMƏNİN FACİƏLƏRİNİ

Biz Ermənistanın Azərbaycanca təcavüzü nəticəsində Cənubi Qafqazda mürəkkəb geosiyasi vəziyyətin yaranmasını BMT TS başda olmaqla beynəlxalq aləmin verdiyi reaksiyanı nəzərdə tuturuq. KİV-də dəfələrlə burada hansı vəziyyətin yaranacağı haqqında informasiya gəlib gedib və biz də yuxarıda ona toxunduq. BMT TS nə etdi? Hələlik 4 qat-

nəməni qəbul etməkdən savayı heç bir “humanitar” addım atılmayıb. Ermənistan qarşı nainki hansısa “humanitar nümunəsi kimi Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə göstərməyi. Uzun illərdir ki, nə BMT, nə də ATƏT problemin ədalətli həllinə nail ola bilmirlər. Halbuki mütəxəssislərin qeyd olunan fikirləri də göstərir ki, bunun üçün hüquqi əsas kifayət qədərdir. Bəs problem nədən ibarətdir? İlk növbədə BMT bu suala cavab tapmalıdır.

Düky Universitetinin eksperti Brüs Centlesonun bu kontekstdə beynəlxalq terrorla mübarizə formaları haqqındakı fikirləri maraqlıdır. Onun qənaətinə görə, ümumiyyətlə, “terrorizm” anlayışı haqqında yekdil mövqə işlənməyindən, böyük dövlətlər arasında bu məsələdə ciddi ziddiyyətlər mövcuddur. ABŞ, Rusiya, Çin və başqa ölkələrin terrorizm bərədə fərqli fikirləri vardır. Bir böyük dövlət üçün terrorçu sayıla biləcək qrupu digər xalqın azadlığı uğrunda mübarizə apararaq təşkilat kimi qəbul edir. Nəticədə, yüksək səviyyədə bu və ya digər siyasətli münaqişəyə lazımı müdaxilə haqqında ortaq qərar alınmır. Milli dövlətlər isə həmin vəzifənin öhdəsindən gəlmək iqtidarında deyildirlər. Bu səbəblərə görə də müasir dövrdə BMT-nin qəbul etdiyi qərarlar belə bir sıra hallarda yerinə yetirilmir.

Ona bu istiqamətdə yaranmış problemlər böyük dövlətlər arasında geosiyasi ziddiyyətlər həll edilmədən aradan qaldırıla bilməz. Bunun əlamətləri isə hələ ki, görünür. Buradan belə çıxırmı ki, islahatların aparılması belə BMT-nin beynəlxalq aləmdə fəaliyyətinin səmərəliliyini təmin etməyəcək? Çünki əsas məsələ super geosiyasi güclərin problemlə yanaşmasında ziddiyyətlərin qalmamasıdır. Doğrusu, belə təsəvvür yaranır ki, BMT özü beynəlxalq təşkilat kimi “geosiyasi seyntot” vəziyyətinə düşüb - bir tərəfdən çox aktual problemlər yığılıb qalıb, digər tərəfdən isə onların həlli üçün lazımı olan prinsiplərin işlənməsi geosiyasi maraqların girovuna çevrilir. Bunları nəzərə almadan BMT-də islahatlardan danışmaqın əhəmiyyəti yoxdur.

Ancaq bir sıra mütəxəssislər ilk baxışdan qərübə görünən çıxış yolları da təklif edirlər. Brukinqs İnstitutundan olan Syuzan Rays və Corctan Universitetinin təmsilçisi Endrū Lumis “humanitar müdaxilə”ni klassik dövlətlərəsas müharibəyə alternativ kimi qəbul edərək, həmin kontekstdə fikir irəli sürürlər. Onlar hesab edirlər ki, ABŞ və NATO BMT TS-nin sanksiyası olmadan qətiyyətlə addımlar atmalıdır. Müəlliflərin fikrincə, “Səhrada fırtına” (1991) əməliyyatından başlayaraq “humanitar müdaxilə” çox aktual bir məsələyə çevrilib. Eyni zamanda, Somali (1992), Ruanda (1994), Haiti (1994), Bosniya (1995), Kosovo (1999) və Darfur (2003) hadisələri göstərdi ki, kənarından “humanitar müdaxilə” səmərəli olmadıqda milyonlarla insani fəlakət gözləyir. Bütün bunların qarşısını almaq üçün ABŞ BMT-nin rəyini nəzərə almadan “Şəfəq koalisiyası” yaratmalıdır.

GÜC TƏTBİQİ VƏ LEGİTİMLİK: TARİXİN ÇƏTİN SINAQLARI QARŞISINDA

Deməli, geniş aspektdə hazırda BMT-ni aciz duruma salan məqam güc təbqiğinin yeni şərtlər daxilində legitimliyinə nail ola bilməməkdir. Bu məsələnin müxtəlif aspektləri mövcuddur ki, mütəxəssislər onları analiz edirlər. İvo Daalder vurğulayıb ki, BMT-nin 1945-ci ildə qəbul edilmiş Nizamnaməsində yalnız iki halda güc təbqiğine icazə verilir: özünümüdafiə üçün və təcavüzü aradan qaldırmaq üçün (bu halda TS-nin uyğun qətnəməsi olmalıdır).

Bu gün onlara üç yeni əsas əlavə edilib: dövlət tərəfindən vətəndaşların sıxışdırılmasının qarşısını almaq üçün humanitar müdaxilə, hərbi əməliyyatlar vasitəsi ilə terror məkanlarının aradan qaldırılması və güc vasitəsi ilə kütləvi qırğın silahlarının yayılmasının qarşısını alınması. Bununla da BMT üçün kütləvi qırğın silahlarının yayılması, terrorun tuğyan etməsi və etnik münaqişənin qarşısını alınması əsas vəzifələr sırasına daxil edilib. Lakin təcürbə göstərir ki,

BMT daha çox məhz bu məsələlərdə sona qədər ədalətli ola bilmir və ya belə olmağa gücü çatmır. Biz yuxarıda bunun nümunəsi kimi Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə göstərməyi. Uzun illərdir ki, nə BMT, nə də ATƏT problemin ədalətli həllinə nail ola bilmirlər. Halbuki mütəxəssislərin qeyd olunan fikirləri də göstərir ki, bunun üçün hüquqi əsas kifayət qədərdir. Bəs problem nədən ibarətdir? İlk növbədə BMT bu suala cavab tapmalıdır.

Düky Universitetinin eksperti Brüs Centlesonun bu kontekstdə beynəlxalq terrorla mübarizə formaları haqqındakı fikirləri maraqlıdır. Onun qənaətinə görə, ümumiyyətlə, “terrorizm” anlayışı haqqında yekdil mövqə işlənməyindən, böyük dövlətlər arasında bu məsələdə ciddi ziddiyyətlər mövcuddur. ABŞ, Rusiya, Çin və başqa ölkələrin terrorizm bərədə fərqli fikirləri vardır. Bir böyük dövlət üçün terrorçu sayıla biləcək qrupu digər xalqın azadlığı uğrunda mübarizə apararaq təşkilat kimi qəbul edir. Nəticədə, yüksək səviyyədə bu və ya digər siyasətli münaqişəyə lazımı müdaxilə haqqında ortaq qərar alınmır. Milli dövlətlər isə həmin vəzifənin öhdəsindən gəlmək iqtidarında deyildirlər. Bu səbəblərə görə də müasir dövrdə BMT-nin qəbul etdiyi qərarlar belə bir sıra hallarda yerinə yetirilmir.

Ona bu istiqamətdə yaranmış problemlər böyük dövlətlər arasında geosiyasi ziddiyyətlər həll edilmədən aradan qaldırıla bilməz. Bunun əlamətləri isə hələ ki, görünür. Buradan belə çıxırmı ki, islahatların aparılması belə BMT-nin beynəlxalq aləmdə fəaliyyətinin səmərəliliyini təmin etməyəcək? Çünki əsas məsələ super geosiyasi güclərin problemlə yanaşmasında ziddiyyətlərin qalmamasıdır. Doğrusu, belə təsəvvür yaranır ki, BMT özü beynəlxalq təşkilat kimi “geosiyasi seyntot” vəziyyətinə düşüb - bir tərəfdən çox aktual problemlər yığılıb qalıb, digər tərəfdən isə onların həlli üçün lazımı olan prinsiplərin işlənməsi geosiyasi maraqların girovuna çevrilir. Bunları nəzərə almadan BMT-də islahatlardan danışmaqın əhəmiyyəti yoxdur.

Ancaq bir sıra mütəxəssislər ilk baxışdan qərübə görünən çıxış yolları da təklif edirlər. Brukinqs İnstitutundan olan Syuzan Rays və Corctan Universitetinin təmsilçisi Endrū Lumis “humanitar müdaxilə”ni klassik dövlətlərəsas müharibəyə alternativ kimi qəbul edərək, həmin kontekstdə fikir irəli sürürlər. Onlar hesab edirlər ki, ABŞ və NATO BMT TS-nin sanksiyası olmadan qətiyyətlə addımlar atmalıdır. Müəlliflərin fikrincə, “Səhrada fırtına” (1991) əməliyyatından başlayaraq “humanitar müdaxilə” çox aktual bir məsələyə çevrilib. Eyni zamanda, Somali (1992), Ruanda (1994), Haiti (1994), Bosniya (1995), Kosovo (1999) və Darfur (2003) hadisələri göstərdi ki, kənarından “humanitar müdaxilə” səmərəli olmadıqda milyonlarla insani fəlakət gözləyir. Bütün bunların qarşısını almaq üçün ABŞ BMT-nin rəyini nəzərə almadan “Şəfəq koalisiyası” yaratmalıdır.

Onlar hesab edirlər ki, ABŞ və NATO BMT TS-nin sanksiyası olmadan qətiyyətlə addımlar atmalıdır. Müəlliflərin fikrincə, “Səhrada fırtına” (1991) əməliyyatından başlayaraq “humanitar müdaxilə” çox aktual bir məsələyə çevrilib. Eyni zamanda, Somali (1992), Ruanda (1994), Haiti (1994), Bosniya (1995), Kosovo (1999) və Darfur (2003) hadisələri göstərdi ki, kənarından “humanitar müdaxilə” səmərəli olmadıqda milyonlarla insani fəlakət gözləyir. Bütün bunların qarşısını almaq üçün ABŞ BMT-nin rəyini nəzərə almadan “Şəfəq koalisiyası” yaratmalıdır.

Onlar hesab edirlər ki, ABŞ və NATO BMT TS-nin sanksiyası olmadan qətiyyətlə addımlar atmalıdır. Müəlliflərin fikrincə, “Səhrada fırtına” (1991) əməliyyatından başlayaraq “humanitar müdaxilə” çox aktual bir məsələyə çevrilib. Eyni zamanda, Somali (1992), Ruanda (1994), Haiti (1994), Bosniya (1995), Kosovo (1999) və Darfur (2003) hadisələri göstərdi ki, kənarından “humanitar müdaxilə” səmərəli olmadıqda milyonlarla insani fəlakət gözləyir. Bütün bunların qarşısını almaq üçün ABŞ BMT-nin rəyini nəzərə almadan “Şəfəq koalisiyası” yaratmalıdır.

Onlar hesab edirlər ki, ABŞ və NATO BMT TS-nin sanksiyası olmadan qətiyyətlə addımlar atmalıdır. Müəlliflərin fikrincə, “Səhrada fırtına” (1991) əməliyyatından başlayaraq “humanitar müdaxilə” çox aktual bir məsələyə çevrilib. Eyni zamanda, Somali (1992), Ruanda (1994), Haiti (1994), Bosniya (1995), Kosovo (1999) və Darfur (2003) hadisələri göstərdi ki, kənarından “humanitar müdaxilə” səmərəli olmadıqda milyonlarla insani fəlakət gözləyir. Bütün bunların qarşısını almaq üçün ABŞ BMT-nin rəyini nəzərə almadan “Şəfəq koalisiyası” yaratmalıdır.

LİDERLİK AMBİSİYALARI: BMT-Nİ KÖLĞƏYƏ ATAN SƏBBƏBLƏRİN BİR HİSSƏSİ

Aydın görünür ki, amerikalı mütəxəssislər sürətlə dəyişən geosiyasi mühitdə BMT-nin deyil, ABŞ-in təşəbbüsü ilə almasına üstünlük verirlər. Guya Amerika dünyanın digər hissəsinə nisbətən daha ədalətli və obyektivdir. Əslində isə, burada çox təhlükəli bir məqam mövcuddur - BMT-nin beynəlxalq təşkilat kimi yeni şərailə islahatlarla uyğunlaşdırılması əvəzinə bir superdövlətin dünyaya hökmranlıq etməsinə daha uyğun görünür. Bunun nə dərəcədə təhlükəli olduğunu anlamaq lazımdır. Hələ indiyə qədər dünyada münaqişələrin həll edilməsinin əsas səbəbinin əsas və məhdud sayda dövlətin bəşəriyyətə hökm etmək istəyi ilə bağlı olduğunu B.Centleson da

vurğulayıb, əlavə olaraq kifayət qədər fikir də tapmaq mümkündür.

Ən əsası isə, reallıq sübut edir ki, bir dövlət bütün hallarda tam obyektiv ola bilmir. Müəyyən məqamlarda o, tərəfkeşlik edir. ABŞ-a gəldikdə isə, onun Yaxın Şərqdə, Cənubi Qafqazda, Mərkəzi Asiyada həmişə ədalətli olduğunu kimə duyub? İraqda və Suriyada etdikləri beynəlxalq hüququn normalarına uyğundurmu? İnfomasiyalar var ki, Vaşinqton müxtəlif radikal qruplar yaradıb, onlardan müəsləmlərin adı ilə istifadə edir. Vaşinqton illərdir ki, təcavüzkar Ermənistan və Dağlıq Qarabağdakı separatçı rejimə milyonlarla dollarlıq yardım göstərir.

O “Şəfəq koalisiyası” öz yurdlarından didərgin düşmüş milyonlarla azərbaycanlını evlərinə qayıtması üçün hansı addımları ata bilər? ABŞ-in ATƏT-in Minsk qrupundakı fəaliyyətini nəzərə alsaq, heç bir iş görməz. Dünyanın problemlərini həll etmək üçün BMT-dən yan çıxarır. Anne Kramer yazır ki, “istənilən yeni strategiya legitim və səmərəli olmaldır”. Lakin müəllifin bu təklimlik və səmərəliliyi təmin etmək üsulu riskli görünür. Onun fikrincə, demokratik dövlətlər “liqası” qurulmalıdır. Ancaq həmin “liqası” kritik situasiyalarda BMT-nin mexanizmlərini əvəz edə bilər! Sual olunur: demokratik dövlətlər dedikdə, hansı ölkələr nəzərdə tutulur? Əlbəttə, Qərbi dövlətlər.

Mütəxəssislərin təklif etdiyi başqa bir mexanizim bir dövlətin iradəsinə əsaslanmasa da, yəne çoxlu suallar ortaya çıxarır. Anne Kramer yazır ki, “istənilən yeni strategiya legitim və səmərəli olmaldır”. Lakin müəllifin bu təklimlik və səmərəliliyi təmin etmək üsulu riskli görünür. Onun fikrincə, demokratik dövlətlər “liqası” qurulmalıdır. Ancaq həmin “liqası” kritik situasiyalarda BMT-nin mexanizmlərini əvəz edə bilər! Sual olunur: demokratik dövlətlər dedikdə, hansı ölkələr nəzərdə tutulur? Əlbəttə, Qərbi dövlətlər.

Ona bu istiqamətdə yaranmış problemlər böyük dövlətlər arasında geosiyasi ziddiyyətlər həll edilmədən aradan qaldırıla bilməz. Bunun əlamətləri isə hələ ki, görünür. Buradan belə çıxırmı ki, islahatların aparılması belə BMT-nin beynəlxalq aləmdə fəaliyyətinin səmərəliliyini təmin etməyəcək? Çünki əsas məsələ super geosiyasi güclərin problemlə yanaşmasında ziddiyyətlərin qalmamasıdır. Doğrusu, belə təsəvvür yaranır ki, BMT özü beynəlxalq təşkilat kimi “geosiyasi seyntot” vəziyyətinə düşüb - bir tərəfdən çox aktual problemlər yığılıb qalıb, digər tərəfdən isə onların həlli üçün lazımı olan prinsiplərin işlənməsi geosiyasi maraqların girovuna çevrilir. Bunları nəzərə almadan BMT-də islahatlardan danışmaqın əhəmiyyəti yoxdur.

Ona bu istiqamətdə yaranmış problemlər böyük dövlətlər arasında geosiyasi ziddiyyətlər həll edilmədən aradan qaldırıla bilməz. Bunun əlamətləri isə hələ ki, görünür. Buradan belə çıxırmı ki, islahatların aparılması belə BMT-nin beynəlxalq aləmdə fəaliyyətinin səmərəliliyini təmin etməyəcək? Çünki əsas məsələ super geosiyasi güclərin problemlə yanaşmasında ziddiyyətlərin qalmamasıdır. Doğrusu, belə təsəvvür yaranır ki, BMT özü beynəlxalq təşkilat kimi “geosiyasi seyntot” vəziyyətinə düşüb - bir tərəfdən çox aktual problemlər yığılıb qalıb, digər tərəfdən isə onların həlli üçün lazımı olan prinsiplərin işlənməsi geosiyasi maraqların girovuna çevrilir. Bunları nəzərə almadan BMT-də islahatlardan danışmaqın əhəmiyyəti yoxdur.

Ona bu istiqamətdə yaranmış problemlər böyük dövlətlər arasında geosiyasi ziddiyyətlər həll edilmədən aradan qaldırıla bilməz. Bunun əlamətləri isə hələ ki, görünür. Buradan belə çıxırmı ki, islahatların aparılması belə BMT-nin beynəlxalq aləmdə fəaliyyətinin səmərəliliyini təmin etməyəcək? Çünki əsas məsələ super geosiyasi güclərin problemlə yanaşmasında ziddiyyətlərin qalmamasıdır. Doğrusu, belə təsəvvür yaranır ki, BMT özü beynəlxalq təşkilat kimi “geosiyasi seyntot” vəziyyətinə düşüb - bir tərəfdən çox aktual problemlər yığılıb qalıb, digər tərəfdən isə onların həlli üçün lazımı olan prinsiplərin işlənməsi geosiyasi maraqların girovuna çevrilir. Bunları nəzərə almadan BMT-də islahatlardan danışmaqın əhəmiyyəti yoxdur.

Ona bu istiqamətdə yaranmış problemlər böyük dövlətlər arasında geosiyasi ziddiyyətlər həll edilmədən aradan qaldırıla bilməz. Bunun əlamətləri isə hələ ki, görünür. Buradan belə çıxırmı ki, islahatların aparılması belə BMT-nin beynəlxalq aləmdə fəaliyyətinin səmərəliliyini təmin etməyəcək? Çünki əsas məsələ super geosiyasi güclərin problemlə yanaşmasında ziddiyyətlərin qalmamasıdır. Doğrusu, belə təsəvvür yaranır ki, BMT özü beynəlxalq təşkilat kimi “geosiyasi seyntot” vəziyyətinə düşüb - bir tərəfdən çox aktual problemlər yığılıb qalıb, digər tərəfdən isə onların həlli üçün lazımı olan prinsiplərin işlənməsi geosiyasi maraqların girovuna çevrilir. Bunları nəzərə almadan BMT-də islahatlardan danışmaqın əhəmiyyəti yoxdur.

Ona bu istiqamətdə yaranmış problemlər böyük dövlətlər arasında geosiyasi ziddiyyətlər həll edilmədən aradan qaldırıla bilməz. Bunun əlamətləri isə hələ ki, görünür. Buradan belə çıxırmı ki, islahatların aparılması belə BMT-nin beynəlxalq aləmdə fəaliyyətinin səmərəliliyini təmin etməyəcək? Çünki əsas məsələ super geosiyasi güclərin problemlə yanaşmasında ziddiyyətlərin qalmamasıdır. Doğrusu, belə təsəvvür yaranır ki, BMT özü beynəlxalq təşkilat kimi “geosiyasi seyntot” vəziyyətinə düşüb - bir tərəfdən çox aktual problemlər yığılıb qalıb, digər tərəfdən isə onların həlli üçün lazımı olan prinsiplərin işlənməsi geosiyasi maraqların girovuna çevrilir. Bunları nəzərə almadan BMT-də islahatlardan danışmaqın əhəmiyyəti yoxdur.

Ona bu istiqamətdə yaranmış problemlər böyük dövlətlər arasında geosiyasi ziddiyyətlər həll edilmədən aradan qaldırıla bilməz. Bunun əlamətləri isə hələ ki, görünür. Buradan belə çıxırmı ki, islahatların aparılması belə BMT-nin beynəlxalq aləmdə fəaliyyətinin səmərəliliyini təmin etməyəcək? Çünki əsas məsələ super geosiyasi güclərin problemlə yanaşmasında ziddiyyətlərin qalmamasıdır. Doğrusu, belə təsəvvür yaranır ki, BMT özü beynəlxalq təşkilat kimi “geosiyasi seyntot” vəziyyətinə düşüb - bir tərəfdən çox aktual problemlər yığılıb qalıb, digər tərəfdən isə onların həlli üçün lazımı olan prinsiplərin işlənməsi geosiyasi maraqların girovuna çevrilir. Bunları nəzərə almadan BMT-də islahatlardan danışmaqın əhəmiyyəti yoxdur.

Ona bu istiqamətdə yaranmış problemlər böyük dövlətlər arasında geosiyasi ziddiyyətlər həll edilmədən aradan qaldırıla bilməz. Bunun əlamətləri isə hələ ki, görünür. Buradan belə çıxırmı ki, islahatların aparılması belə BMT-nin beynəlxalq aləmdə fəaliyyətinin səmərəliliyini təmin etməyəcək? Çünki əsas məsələ super geosiyasi güclərin problemlə yanaşmasında ziddiyyətlərin qalmamasıdır. Doğrusu, belə təsəvvür yaranır ki, BMT özü beynəlxalq təşkilat kimi “geosiyasi seyntot” vəziyyətinə düşüb - bir tərəfdən çox aktual problemlər yığılıb qalıb, digər tərəfdən isə onların həlli üçün lazımı olan prinsiplərin işlənməsi geosiyasi maraqların girovuna çevrilir. Bunları nəzərə almadan BMT-də islahatlardan danışmaqın əhəmiyyəti yoxdur.

ibarətdir. Çünki islahatların bütün səviyyələri əhatə edən sistemli şəkildə aparılması avtomatik olaraq böyük dövlətlərin ortaq razılaşmasını tələb edir. İndiki mərhələdə isə bu, mümkünsüz görünür. Təsəvvür edək ki, Rusiya TS-yə Suriya ilə bağlı bir layihə təqdim edir və onu ABŞ, Böyük Britaniya və Çin qəbul etmir. Yaxud Vaşinqtonun ələ layihəsi olur ki, Moskva və Pekin tərəfindən rədd edilir. Belə şəraitdə hansı strateji yeniləşmə aparmaqdan söhbət gedə bilər?

Məhz bu səbəbdənər ki, Cənubi Qafqazdakı münaqişələrlə bağlı böyük dövlətlərin ortaq mövqeyi yox dərəcəsidir. BMT Nizamnaməsinə görə, təcavüzə məruz qalmış Azərbaycanı BMT torpaqların azad edilməsində yardım göstərməlidir. Yardım bir tərəfə qalsın, heç Azərbaycanın öz gücünə torpaqlarını işğaldan azad etməsinə imkan vermək istəmir. Burada islahatlarla köhnə qaydaların sərhədinin haradən keçdiyini belə dəqiq məlum deyil. Görünür, bu bağlılıqda rusiyalı mütəxəssis Aleksandr Kuteynikovun bir qənaəti ilə razılaşmaq lazımdır. O yazır: “Təsdiq etmək lazımdır ki, BMT-yə beynəlxalq düzünü təmin edən təşkilat funksiyasını verməklə əlaqədar edilən qeyri-ardıcıl cəhdlər əhəmiyyətsiz dərəcədə reallaşdırılıb”.

Reallıq bundan ibarətdir və bu, BMT-nin xarici mühitlə qarşılıqlı əlaqəsində müşahidə edilən ili tendensiyanın fonunda baş verir. Onlardan biri bu qurumun qeyri-hökumət təşkilatları ilə əlaqələrinin intensivləşməsi, digəri isə bir sıra ölkələrə təzyiqlərin güclənməsidir. Bununla da BMT ənənəvi funksional sərhədlərindən kənara çıxarılaqlı qloballaşma ilə bağlı proseslərə cəlb edilir və dövlətçiliyin “yaygınlaşdırılması”na ornaqlıq edir. Dolayısı ilə BMT nəticəsi bəli olmayan mühüm sosial və siyasi məqatərlərin katalizatoru rolunu oynamağa məcbur edilir.

NƏTİCƏ